

УДК 338.48:303.733(477.84)

А. О. Івченко,
к. ф.-м. н., доцент, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу,
Національний університет харчових технологій, м. Київ
А. О. Рябенка,
магістрант, Національний університет харчових технологій, м. Київ

ЧОРТКІВСЬКИЙ РАЙОН У СТРУКТУРІ КОМПЛЕКСНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

L. Ivchenko,
Candidade of Sciences (Physics and Mathematics), Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Tourism and Hotel Business, National University of Food Technologies, Kiev
A. Riabenska,
Master, National University of Food Technologies, Kiev

CHORTKIV DISTRICT IN THE STRUCTURE OF THE COMPLEX TOURIST PRODUCT OF TERNOPIL REGION

У статті досліджено основні показники туристичної діяльності в Україні та Тернопільській області, проаналізовано тенденції їх зміни, визначено роль Чортківського району в структурі комплексного туристичного продукту Тернопільщини.

Проаналізовано основні чинники, що генерують туристичний інтерес до міста Чортків, і виокремлено пріоритетні напрями розвитку туризму в Чортківському районі. Охарактеризовано варіанти альтернативних джерел фінансування туристичної галузі, які надають міжнародні та національні програми.

The article gives the main indicators of tourism activity in Ukraine and Ternopil region, analyzes the tendencies of their change, determines the role of the Chortkiv district in the structure of the complex tourist product of Ternopil region.

The article gives the analysis of the main factors generating tourist interest to Chortkiv, singles the priority directions of development of tourism in the Chortkiv district. Variants of alternative sources of financing of the tourist industry, provided by international and national programs, are characterized.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, туристичні потоки, програма розвитку, джерела фінансування.

Key words: tourism, tourism activities, tourism development programme, sources of financing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогодні туризм є однією із провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей світового господарства. Протягом останніх 12 років світові темпи зростання кількості туристів у середньому становлять 103,7 %, а темпи зростання внеску міжнародного туризму у ВВП тримаються на рівні 104,7 % [1]. В багатьох країнах світу частка туризму в економіці становить приблизно 10 % ВВП. За деякими даними, частка туристичної галузі в структурі ВВП України становить не більш як 2,5 % [2]. Про необхідність нарощування долі туризму в економіці України говорять науковці, політики, економісти, державні діячі. Дослідники вказують на низьку ефективність української туристичної сфери та рівень використання наявних туристичних ресурсів. Останні статистичні дані свідчать про відновлення показників в'їзду на територію України іноземних громадян [3]. За підрахунками Держприкордонслужби, кількість туристів, що прибули в Україну в першій по-

ловині 2017 року, приблизно на 8,7 % більша, ніж за такий самий період у 2016 році. У першому півріччі 2017 року середнє завантаження якісного номерного фонду в готелях Києва зросло до 45,8 %, що стало найвищим показником з 2013 року [4].

У зв'язку з недосконалістю методики обрахування туристичних потоків досить важко оцінити, чи відбувається суттєве збільшення кількості внутрішніх туристів, що подорожують власною країною. Аналіз офіційних статистичних даних вказує на те, що кількість туристів-громадян України, які виїжджають за кордон, значно перевищує кількість внутрішніх туристів [5]. Подолання невідповідності туристичного потенціалу регіонів рівню розвитку сфери туризму в них, залучення інвестицій, допомога місцевому населенню в організації малого туристичного бізнесу — ці і безліч інших проблем є загальними для більшості регіонів України, де туризм міг би стати галуззю основної прибутковості та зайнятості населення. Зокрема про лідируючі позиції

Таблиця 1. Середня швидкість зміни показників туристичної діяльності України і Тернопільської області за даними регресійного аналізу (2012–2016 рр.), %

	Кількість суб'єктів туристичної діяльності	Дохід від надання туристичних послуг	Середньооблікова кількість штатних працівників	Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності		Кількість колективних засобів розміщування, усього
				виїзд	внутрішні	
Україна	-12,4	-7,75	-13,4	-3,39	-12,74	-9,34
Тернопільська область	-7,7	2,27	-8,6	-6,34	-20,08	1,09

туристичної галузі у створенні робочих місць йдеться в роботі Г.О. Горіної [6]. За прогнозами Світового економічного форуму, до 2022 р. зайнятість у секторі подорожжя і туризму зростатиме в середньому на 1,9 % на рік, порівняно з загальним зростанням зайнятості у світовій економіці на 1,2 % на рік. У зв'язку з цим підвищення рівня зайнятості населення в туристичній галузі повинно стати особливо привабливою альтернативою для стимулювання розвитку регіонів з низьким рівнем доходів.

Як відзначається в "Програмі розвитку туризму в Тернопільській області на 2016—2020 роки", область посідає одне з провідних місць в Україні за рівнем забезпеченості ресурсами, здатними генерувати значний туристичний інтерес (вигідне геополітичне положення, всесвітньовідомі спелеологічні ресурси, стародавні культові споруди, наявність практично всіх типів мінеральних вод, розвинута мережа транспортного сполучення, велика кількість історичних пам'яток культури та архітектури) [7]. Одночасно в програмі відмічається низька інвестиційна та ділова активність місцевого бізнесу в туризмі, слабка ефективність рекламно-маркетингової системи просування регіонального туристичного продукту, несприятливі нормативно-правові, організаційні та економічні умови для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в туристичну та курортну сферу, не досить активна позиція населення у створенні атмосфери гостинності в регіоні. На здійснення попередньої "Програми розвитку туризму в Тернопільській області на 2013—2015 роки" з обласного бюджету було виділено лише 29 % від запланованої суми, що не дозволило в повному обсязі виконати заходи за визначеними напрямками діяльності. А деякі автори із класифікації 14 видів туризму за метою поїздки для Тернопільської області виділяють тільки 4 види (зелений, екологічний, культурно-пізнавальний і рекреаційний), не враховуючи подієвий, релігійний і спортивний [8].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню розвитку туристичного потенціалу Тернопільської області присвячено багато наукових праць, зокрема Л. Дворської "Чинники розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області", К. Дударчук "Історико-культурні туристичні ресурси Тернопільської області: стан збереження та використання". Вагомий внесок у процес дослідження зробили такі вчені, як: О. Бейдик, О. Любіцева, С. Кузик, В. Іванунік, В. Кравців, М. Рутинський, В. Явкін, В. Євдокименко та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є порівняння основних показників туристичної діяльності в Україні та Тернопільській області, аналіз тенденції їх зміни, визначення ролі Чортківського району в структурі комплексного туристичного продукту Тернопільщини, виокремлення пріоритетних напрямів розвитку туризму в Чортківському районі, пошук та характеристика альтернативних джерел фінансування туристичної галузі, які надають міжнародні та національні програми.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним із факторів підвищення загального рівня розвитку Тернопільської області є туризм. Динаміка показників розвитку туризму Тернопільщини дещо відрізняється від загальноукраїнської. За даними статистичного бюлетеня "Туристична діяльність в Україні", у 2016 році на Тернопільську область припадає лише 2,07 % загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності України. А середній показник кількості суб'єктів туристичної діяльності в Україні (106,6 на область) вдвічі перевищує показник Тернопільської області (53 суб'єкти). Показник середньооблікової кількості штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності у 2016 році в Тернопільській області становив 87 осіб, що в 2,5 рази менше середнього по області України. Частка Тернопільщини у загальноукраїнському показникові доходу від надання туристичних послуг (без урахування показників м. Києва) в 2016 році становила 0,416 %.

Для порівняння показників туристичної діяльності в Україні та Тернопільській області було використано статистичні дані Держстату України [3] і Головного управління статистики у Тернопільській області [9]. Простий регресійний аналіз виявляє зниження практично всіх основних показників протягом останніх п'яти років (негативні значення кутових коефіцієнтів). Отримані в результаті проведеного аналізу дані дозволили оцінити кількісно середні швидкості зміни досліджених показників (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності і середньооблікової кількості штатних працівників на Тернопільщині відбувається повільніше, ніж у середньому в Україні. А показник доходу від надання туристичних послуг навіть зростає в середньому на 2,27 % щорічно. По-перше, це можна пояснити більшою інерційністю процесів, що відбуваються в периферійних регіонах порівняно зі змінами в столиці та найбільш розвинених в сфері туризму областях. По-друге, такі регіони менше відчувають різке зменшення кількості іноземних туристів, що приїждять до України. Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності, що виїжджали за кордон, у Тернопільській області щорічно зменшувалася швидше у порівнянні з даними по Україні (на 3,39 і 6,34 % відповідно). Такі результати можуть свідчити як про зниження рівня життя мешканців, так і про збільшення кількості тих, хто подорожує самостійно, не користуючись послугами суб'єктів туристичної діяльності. Слід зазначити, що в останні два роки все ж спостерігається тенденція до збільшення цього показника. За даними регресійного аналізу, досить інтенсивно відбувається зменшення кількості внутрішніх туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності (в середньому на 12,74% по Україні та 20 % в Тернопільській області). Знову таки, отримані дані можуть свідчити як про недосконалість статистичного обліку туристичних потоків, так і про те, що українці стали менше користуватися послугами туристичних операторів і самостійно організовувати подорожі рідною країною. Тож необхідність розвивати насамперед внутрішній туризм, і саме в регіонах Тернопільщини, досить очевидна.

У Тернопільській області основна кількість об'єктів культурної спадщини (понад 3,5 тис. пам'яток історії та культури, та 419 територій і об'єктів природно-заповід-

Таблиця 2. Чинники, що генерують туристичний інтерес до м. Чортків

Чинники, що генерують туристичний інтерес	Характеристика
Місце розташування	Автомобільні шляхи: Доманове (на Брест) — Ковель — Чернівці — Мамалига (на Кишинів); Кам'янець-Подільський — Чортків — Івано-Франківськ, автошляхи міжнародного значення М19 (E85), залізничне сполучення Тернопіль — Стефанешти
Природний потенціал	Пам'ятки природи: «Сосна Веймутова», «Шкільний дуб», Монастирські сосни, Чортківська катальпа, Платани ім. З.І. Довголюка, «Платани-кучерики», Айлант Антона Горбачовського, річка Серет
Історико-культурні пам'ятки	Церква Вознесіння (дерев'яна, 1717 р.), Успенська церква (дерев'яна, 1635 р), дзвіниця Успенської церкви XVII ст., замок Гольських (мурований, 1610 р.), костел святого Станіслава (1610 р., перебудований у 1914 р.), синагога головна (початок XVIII ст.)
Фестивальний туризм	Свято коляди, Тиждень писанки у Чорткові, велоперегони «Чортківський перевал», всеукраїнські змагання з фрі-файту, мото-рок фестиваль «Lions MC Chortkiv запрошує», фестиваль молодіжної культури «Ре:формація», «Фортеця кіно», відзначення 300-річчя Вознесенської церкви, Свято замку «Гольський Fest», Всеукраїнський літературно-мистецький фестиваль «СлОвія» та ін.
Активний туризм	Гіпсова кристалічна печера «Млинки», печера «Угринська», лісовий масив «Дача Галілея», змагання з водного туризму (сплав по р. Серет)
Релігійний та паломницький туризм	8 храмів різних конфесій, віком понад 100 років
Туристична інфраструктура	29 об'єктів громадського харчування (ресторанне господарство), 4 готелі: «Анастасія», «Авіаносець», «Гетьман», «Таня», хостел «Золота нива», відпочинково-розважальні центри для дітей — «Гудзик», спортивно-оздоровчий центр «Суп»

дною фонду) зосереджена у малих історичних містах, до яких відносяться практично всі районні центри області.

Чортків — один з 17 районних центрів Тернопільської області з населенням приблизно 29 тис. осіб. На території всього Чортківського району проживає понад 44 тис. осіб. Перша згадка про Чортків датується 1427 роком. Магдебурзьке право (право самоврядування) місто отримало в 1522 році. Розташоване місто над річкою Серетом у південній частині галицького Поділля. Відстань від Чорткова до Тернополя — 78 км і 82 км до Чернівців. Стародавнє місто має надзвичайно цікаву і досить непросту історію, пов'язану із перебуванням у складі Польського королівства, нападами турецько-татарських орд, перебуванням під владою Туреччини, австрійським, а пізніше російським підданством, повстаннями і війнами, періодами занепаду і підйому.

Величезна кількість храмів різних конфесій у місті свідчить про колишнє різноманітне релігійне життя мешканців міста. В Чорткові 8 храмів мають вік понад 100 років. Старовинні дерев'яні споруди, іконостас XVIII століття, що зберігся в церкві Успіння Пресвятої Богородиці, сучасний кафедральний собор, домініканський костел св. Станіслава, єврейські святині. І це лише невелика частина того, що може привабити туристів і лише в м. Чортків. У таблиці 2 систематизовано основні чинники, що можуть генерувати туристичний інтерес до міста і всього Чортківського району.

Як видно з таблиці 2, природно-ресурсний потенціал краю, вигідне географічне положення, багата культурно-історична спадщина, зародження фестивальної культури в місті; наявність спортивної інфраструктури; розвинений спелеотуризм в регіоні; рекреаційна база, навіть сама назва Чортківщини є вагомими передумовами інтенсивного розвитку індустрії туризму, оздоровлення, і відпочинку, спрямованого на вітчизняних та іноземних споживачів.

Одним із основних завдань розвитку туристично-рекреаційної галузі Чорткова є підвищення туристичної привабливості міста, якості туристичного обслуговування та розвиток туристичної інфраструктури міста.

Загальний обсяг фінансових ресурсів на забезпечення виконання Програми розвитку туризму у Чорткові становить 525 тис. грн (табл. 3).

Як можна побачити з таблиці 3, передбачено використання тільки коштів міського бюджету. При цьому існує певна ймовірність того, що, по-перше, не всі кошти будуть виділені (так, за Програмою розвитку туризму в Тернопільській області на 2013—2015 роки фактично було виділено тільки 29 % від запланованої суми). По-

Таблиця 3. Розподіл фінансових ресурсів Програми розвитку туризму в м. Чорткові на 2017—2020 роки (тис. грн)

Обсяг коштів, які пропонуються залучити на виконання Програми	Етапи виконання Програми, рік				Усього витрат на виконання Програми
	2017	2018	2019	2020	
Обсяг ресурсів усього, у тому числі:	75	150	150	150	525
міський бюджет	75	150	150	150	525
кошти інших джерел	—	—	—	—	—

друге, з урахуванням динаміки індексу інфляції в Україні, навіть виділені кошти можуть будуть знецінені. Тому розвиток туризму на Чортківщині багато в чому залежить від активності місцевого населення, зацікавленості у розвитку туризму успішно працюючих в регіоні підприємств і надходження коштів, не передбачених міським бюджетом.

За даними Державної служби статистики [3], у м. Чортків чисельність економічно активного населення працездатного віку становить 23,9 тис. осіб — це 73,4 % від загальної кількості (більше, ніж в середньому по Україні — приблизно 62 %). У той же час в Тернопільській області в першій половині 2017 року зафіксовано найвищий в Україні рівень безробіття — 12,3 %. Структура населення м. Чортків за віком (тільки 13 % населення старше 60 років) виявляється значно кращою, порівняно з загальними даними в Україні (22,5 %) і в Тернопільській області (21 %). Тож наявний трудовий потенціал, здатний долучитися до розвитку туристичного бізнесу. Але через відсутність вільних коштів спостерігається низький рівень участі місцевого населення в створенні нових або удосконаленні старих елементів туристичної інфраструктури регіону. Система кредитування передбачає досить великі відсотки (приблизно 2% на місяць), кредитування під заставу або наявність певного терміну ведення господарської діяльності [10]. За оцінками спеціалістів активізація та спрощення кредитування малого та середнього бізнесу з продовженням строків та істотним зменшенням відсоткових ставок відбудеться не раніше ніж за два роки [11].

Таким чином, шляхи пошуку альтернативних джерел фінансування приводять до спроби використання можливостей, які надають національні та міжнародні програми і фонди. Нині в Україні функціонують кілька проектів, участь в яких дозволить розпочати власний бізнес або удосконалити і розвинути вже працюючі в туристичній сфері малі та середні підприємства (табл. 4).

Таблиця 4. Національні і міжнародні програми підтримки малого і середнього бізнесу в Україні

Джерело фінансування	Країна	Коротка характеристика
Національна платформа малого та середнього бізнесу (МСБ)	Україна	Пропонування та адвокатування ключових реформ публічної політики відповідно до потреб та законних інтересів МСБ
Асоціація індустрії гостинності в Україні	Україна	Грантова програма «Підтримка розвитку внутрішнього туризму в Україні»
Туристична асоціація України, Українська асоціація активного та екологічного туризму, тренінгове агентство «ASK»	Україна	Проект «Місто: розвиток через туризм»
Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)	США	DOBRE — п'ятирічна програма із загальним бюджетом у 50 млн дол., підтримка ефективного управління об'єднаних громад
Інвестиційний фонд і бізнес-платформа «Caerus in Cube»	Україна	Інвестування бізнес-проектів, експертиза, послуги консалтингу, контакти і доступ на ринки в різних галузях бізнесу
Ощадбанк у партнерстві з фондом WNISEF (перший в Україні та Молдові регіональний фонд прямих інвестицій)	Україна	Програма підтримки малого бізнесу «Будуй своє»
Європейська програма підтримки малого та середнього підприємництва (МСП) COSME	ЄС	Програма грантів для прямого фінансування МСП
Спільний проєкт ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»	ЄС/ПРООН	Допомагає 26 містам-партнерам інтегрувати інноваційні технології у життя міст

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз перспектив розвитку туризму в Чортківському районі Тернопільщини дозволяє зробити такі висновки:

— впровадження кількісного оцінювання динаміки показників туризму на загальнодержавному і місцевому рівні дозволить прогнозувати та планувати їх розвиток на довгострокову перспективу;

— для інтенсифікації розвитку туристичної сфери потрібна активізація діяльності місцевого населення, яка тісно пов'язана з підтримкою і активізацією діяльності місцевої влади;

— необхідно створювати новий туристичний продукт і активно просувати його на ринку;

— національні та міжнародні програми можуть стати істотним джерелом інвестування в туризм регіону;

— оцінка туристичного потенціалу району повинна включати в себе створення бази даних інвестиційних проєктів і планування зайнятості економічно активного населення;

— під час формуванні туристичного продукту району слід робити ставку на поєднання різних видів туризму (релігійний, спортивний, подієвий).

Література:

1. Євтушенко В.А. Вплив міжнародного туризму на економічний розвиток та імідж окремої країни / В.А. Євтушенко, М.С. Рахман, Д.В. Мангушев // Проблеми економіки. — 2017. — Вип. 2 — С. 26—34.

2. Письменний О.А. Аналіз ринку міжнародного туризму України / О.А. Письменний // Економічний аналіз. — 2014. — Т. 15. — Вип. 1. — С. 144—153.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Дослідження компанії JLL [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.jll.ua/>

5. Тарасюк Г.М. Розвиток вітчизняного туризму в контексті світових туристичних тенденцій / Г.М. Тарасюк, О.В. Мілінчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2016. — Вип. 7. — Ч. 3. — С. 127—131.

6. Горіна Г.О. Зайнятість населення в туристичній галузі: базові концепції та визначення / Г.О. Горіна // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. — Одеса: Одеський національний економічний університет. — 2015. — Вип. 2. — С. 226—232.

7. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016—2020 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://trrada.te.ua/>

8. Коржилов А.І. Туризм в Україні. Класифікація та види / А.І. Коржилов // Ефективна економіка. — 2014. — Вип. 9 — С. 144—149.

9. Головне управління статистики в Тернопільській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>

10. Степанова А.А. Інвестування туристичної сфери як один з факторів стимулювання зайнятості населення України / А.А. Степанова, О.Г. Давидова // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. — 2013. — Вип. 2. — С. 136—141.

11. Гонга І.А. Кредити для малого та середнього бізнесу: задорогі та небезпечні? / І.А. Гонга // Checkpoint Business Media [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ckp.in.ua/finance/17653>

References:

1. Yevtushenko, V.A. Rakhman, M.S. and Manhushev, D.V. (2017), "The Impact of International Tourism on Economic Development and the Image of an Individual Country", *Problemy ekonomiky*, vol. 2, pp. 26—34.

2. Pys'mennyj, O.A. (2014), "The Analysis of the International Tourist Market of Ukraine", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 1, no. 1, pp. 144—153.

3. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 05 Nov 2017).

4. JLL (2017), "Research", available at: <http://www.jll.ua/> (Accessed 05 Nov 2017).

5. Tarasiuk, H.M. and Milinchuk, O.V. (2016), "The Development of Domestic Tourism in the Context of World Tourism Trends", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsionalnoho universytetu*, vol. 7, no. 3, pp. 127—131.

6. Horina, H.O. (2015), "Population Employment in the Tourism Industry: Basic Concepts and Definitions", *Bulletin of socio-economic research: a collection of scientific works National Economic University*, vol. 2, pp. 226—232.

7. Ternopil regional council (2017), "The program of tourism development in the Ternopil region in 2016—2020 years", available at: <http://trrada.te.ua/> (Accessed 05 Nov 2017).

8. Korzhylov, L.I. (2014), "Tourism in Ukraine. Classification and species", *Efektivna ekonomika*, vol. 9, pp. 144—149.

9. Main Department of Statistics in the Ternopil region (2017), available at: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 05 Nov 2017).

10. Stepanova, A.A. and Davydova, O.H. (2013), "Investing in the tourism sector as one of the factors stimulating the employment of Ukraine's population", *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, vol. 2, pp. 136—141.

11. Gonta, I.A. (2017), "Credits for small and medium-sized businesses: expensive and dangerous?", *Checkpoint Business Media*, available at: <https://ckp.in.ua/finance/17653> (Accessed 05 Nov 2017).

Стаття надійшла до редакції 06.11.2017 р.